

NICHD-R küsitlusmeetod

A Sissejuhatus

Minu nimi on [nimi]. Täna on [kuupäev] ja kellaaeg on [kellaaeg]. Ma küsitlen / kuulan üle [lapse nimi] [asukoht].

Kontrolli, et salvestusseade on töökorras ja sisse lülitatud.

Tere, [lapse nimi], mul on hea meel sinuga täna kohtuda / tuttavaks saada. Kuidas sa end tunned? Kuidas läheb?

Minu nimi on _____ ja minu töö on lastega rääkida asjadest, mis nendega on juhtunud. Nagu sa näed, on meil siin videokaamera. See lindistab meie vestlust, nii et ma saan vajadusel meelde tuletada seda, mis sa siin räägid. Vahel ma unustan asju ja lindistamine aitab mul sind kuulata, ilma et peaks kõike kirjutama.

Siin võid uurida lapse hetkemeeleolu kohta.

Kas sul on mugav? Kas ma saan midagi teha, et sul oleks mugav?

B Usalduse loomine ja narratiivi [vaba meenutuse] treening

B1 [Lapse nimi], ma soovin sind paremini tunda õppida. Räägi mulle asjadest, mida sulle meeldib teha.

Oota lapse vastust. Kui laps vastab, tunnusta vastamist.

Ma tänan, et sa mulle sellest rääkisid. See aitab mul sind paremini tundma õppida.

Kui laps vastab pikalt, siis mine edasi B3 juurde [narratiivi treening] juurde. Kui laps ei vasta, vastab väga lühidalt või jääb toppama, siis sa võid öelda:

Me kohtume täna esimest korda ja ma soovin sinu kohta rohkem teada saada. Mul on hea meel [lapse nimi] sinuga rääkida.

Mine edasi B2 juurde, kui sa arvad, et usalduse loomist on oluline jätkata.

Kui laps ilmutab mitteverbaalseid vältimise või vastupanu (nt pilkkontakti vältimine) märke, siis pööra sellele koheselt tähelepanu.

[Lapse nimi], vaata mulle otsa.

[Lapse nimi], tule istu mulle lähemale

[Lapse nimi], ma näen, et sa [nutad, oled vaikne]. Kuidas ma saaksin sind aidata.

[Lapse nimi], ma tänan, et sa oled lasknud mul end kuulata. Palun räägi mulle, mis sinuga toimub?

B2 [Lapse nimi], ma soovin sind paremini tundma õppida. Räägi mulle asjadest, mida sa teed koolis [vabal ajal, peale kooli].

Oota vastust

Kui laps jätkuvalt väldib või osutab vastupanu, siis julgusta teda rääkima mõnel neutraalsel teemal, mida sa enne küsitlemise algust oled täpsustanud (nt lapsega koos olev täiskasvanu on sulle öelnud, milliseid tegevusi lapsele meeldib teha):

Ma kuulsin, et sulle meeldib [tegevus, hobi]. Räägi mulle sellest lähemalt.

Küsi lapse välimuse kohta (nt silmatorkavad esemed, riietus):

Ma näen, et sa kannad [nt jalgpallimeeskonna särki]. Räägi mulle sellest [esemest] lähemalt.

Paku lapsele võimalust joonistada (vt „Usalduse loomine läbi joonistamine, Lisa 1):

[Lapse nimi], kas sa tahaksid joonistada midagi [mis sulle meeldib teha, midagi toredat, mis on viimasel ajal juhtunud]? Siin on paber ja mõned pliiatsid.

B3 [Lapse nimi], räägi mulle rohkem [tegevus, mida laps on juba maininud].

Välidi osutamist TV-le, videotele, fantaasiale. Oota vastust.

B4 [Lapse nimi], räägi mulle millestki toredast, mis on sinuga juhtunud [koolis, lasteaias]?

B5 Räägi mulle [millestki, mida laps on juba maininud]. Kasuta erinevaid vaba meenutust hõlbustavaid tehnikaid uurimaks erinevaid teemasid; üks hõlbustajatest peaks keskenduma internaalsetele protsessidele (mõtted, tunded, aistingud).

B6 Sa rääkisid mulle millestki [toredast, rõõmsast, naljakast], mis sinuga on juhtunud. Nüüd räägi mulle millestki, mis pole olnud meeldiv [koolis, lasteaias].

Oluline! Ära maini asukohta vms infot võimaliku väärkohtlemise asetleidmise kohta.

B7 Räägi mulle [millestki, mida laps on juba maininud]. Kasuta erinevaid vaba meenutust hõlbustavaid küsimusi, et soodustada rikkalikuma info meenutamist erinevate teemade kohta; üks hõlbustajatest peaks keskenduma internaalsetele protsessidele (mõtted, tunded, aistingud).

Kui laps meenutab distressi tekitavat infot, siis uurida seda lühidalt toetavaid küsimusi kasutades. Sulle võib olla oluline kontrollida, kas laps on sellest varasemalt rääkinud:

Sa rääkisid mulle [distressi tekitavast sündmusest]. Kas sa oled sellest mõnele täiskasvanule ka rääkinud?

Kui laps ütleb, et mitte, siis ütle: Kas ma saaksin sind aidata, et seda kellelegi rääkida?

B8 [Lapse nimi], sa rääkisid mulle [rõõmsast sündmusest, mida juba on käsitletud] ja [distressi tekitavast sündmusest, mida juba on räägitud] ning jagasid oma [tundeid, mõtteid] minuga (kui laps nii tegi). Aitäh sulle selle eest. On oluline, et sa tead, et sa võid mulle rääkida kõigest, nii headest kui halbadest asjadest.

C. Reeglite selgitamine ja harjutamine

Kohanda küsimusi vastavalt lapse arengutasemele.

C1 [Lapse nimi], ma küsin sinu käest täna igasuguseid küsimusi. Kui ma küsin küsimuse, millest sa aru ei saa, siis ütle „[Minu nimi], ma ei saa aru“. OK?

Paus

Kui mina ei saa aru, mida sa ütlesid, siis ma palun sul selgitada.

Paus

Kui ma küsin küsimuse ja sa ei tea sellele vastust, siis ütlegi „Ma ei tea“. [Lapse nimi], kui ma küsin sinu käest [mida ma täna hommikusöögiks sõin], siis mis sa vastaksid?

Oota vastust. Kui laps ütleb „Ma ei tea“, siis ütle:

Õige. Sa ei tea seda.

Kui laps oletab, siis ütle: Ei, [lapse nimi], sa ei tunne mind ja [nt sa ei olnud koos minuga kui ma täna hommikusööki sõin], seega sa ei tea. Kui sa ei tea, siis palun ära oletada vaid ütle, et sa ei tea.

Paus

Aga kui sa tead ja mäletad [lapse nimi], siis on väga oluline, et sa mulle sellest räägiksid.

C2 Kui ma ütlen midagi, mis pole õige, siis ütle mulle seda. Lepime nii kokku?

Oota vastust

Kui ma näiteks ütlen, et sa oled kaheaastane tüdruk [küsitledes viieaastast poissi], siis mis sa ütleksid?

Kui laps eitab aga ei paranda sind, siis ütle: Mis sa mulle ütleksid, kui ma teen vea ja ütlen sulle, et sa oled kaheaastane tüdruk?

Oota vastust.

Tunnusta last, kui ta saab reeglist aru: See on õige, [lapse nimi]. Nüüd sa tead, et sa saad mind parandada, kui ma teen vea või ütlen midagi, mis pole õige.

Paus

Vale vastuse parandamine: Ei, [lapse nimi], sa pole [vale vanus], sa oled [õige vanus]. Kui ma ütlen, et sa oled [vale sugu], siis mis sa ütleksid?

Tunnusta last, kui ta vastab õigesti; paranda vale vastust ja harjuta uuesti:

Kui ma ütlen, et sa seisad püsti, siis mis sa ütleksid?

Oota vastust

OK.

[Lapse nimi], nüüd sa saad aru, et kui ma ütlen midagi, mis on vale/tõde, siis sa saad mind parandada ja ma ütlen, mis on õige/tõsi.

C3 Mu töö rääkida lastega [teismelistega] asjadest, mis võisid nendega juhtuda. Ma olen kohtunud paljude lastega [teismelistega], et nad saaksid minuga rääkida nendega [tõesti] juhtunud asjadest. [Lapse nimi], on väga oluline, et sa räägid mulle täna, mis on sinuga tõesti juhtunud.

D Usalduse loomise jätkamine ja episoodilise mälu treening

Enne küsitlust tee kindlaks hiljutine, lühike, positiivne ja lapse jaoks oluline sündmus, kus laps on aktiivselt osalenud. Kui võimalik, siis vali sündmus, mis juhtus umbes samal ajal kui oletatav väärkohtlemine. Kui väärkohtlemine leidis aset mõnel erilisel päeval või sündmusel, siis vali mõni teine sündmus.

[Lapse nimi], ma soovin sind veel paremini tundma õppida.

D1 Esmane vaba meenutus

Mõned [päevad, nädalad] tagasi oli [sünnipäev, mõni muu püha või sündmus]. Räägi mulle kõigest, mis juhtus [selle sündmuse ajal] algusest alates.

*Juhul, kui sündmuse aset leidmist varasemalt ei uuritud, küsi: **Kas sa oled viimasel ajal midagi erilist teinud, näiteks läinud kuhugi?***

Kui laps ei vali sobilikku sündmust, ütle:

Ma soovin, et sa räägiksid mulle kõigest, mis juhtus [eile, täna] alates sellest, kui sa üles ärkasid.

D2 Vaba meenutuse pikendamine

Korda esimest tegevust, mida laps sündmuse osas välja toob. Siis ütle:

[Lapse nimi], ja mis edasi juhtus?

Kasuta seda tehnikat nii tihti kui võimalik, et saada juhtunust täielik ülevaade.

Aitäh, [lapse nimi], sa oled mulle rääkinud palju asju (kui ta seda on teinud). Ma soovin küsida sinult veel mõnda asja selle kohta, mis sa mulle just rääkisid.

D3 Juhtunu aega määratlevad hõlbustavad küsimused

Proovi kasutada kolme juhtunu aega määratlevat hõlbustavat küsimust. Sul võib olla vajadus kohandada hõlbustajate tüüpe ja hulka olenevalt lapse reaktsioonidele ja võimetele.

[Lapse nimi], palun räägi mulle [sündmus] kõigest.

Räägi mulle kõigest, mis juhtus [maini tegevust] kuni [järgmise tegevuseni].

Kui lapsel on raske aru saada juhtunu ajalistest järgnevustest, siis ütle:

Palun räägi mulle kõigest, mis juhtus alates [lapse poolt mainitud sündmuse algus].

Aitäh, [lapse nimi], et sa mulle sellest rääkisid. (Vajadusel: „Sa väljendasid end selgelt, ja see aitab mul aru saada, mida sa mõtled.“)

D4 Vaba meenutust hõlbustavad küsimused

Proovi kasutada kolme vaba meenutust hõlbustavat küsimust, kuigi sul võib olla vajadus kohandada neid olenevalt lapse reaktsioonidele ja võimetele. Muuhulgas keskendu mõtetele ja tunnetele. Vaba meenutuse hõlbustajad võivad olla kahte sorti:

Räägi mulle rohkem [teemast].

Sa mainisid [teema]. Räägi mulle sellest lähemalt.

D5 [Lapse nimi], aitäh, et sa rääkisid mulle [kogetud sündmus]. Kui me täna räägime, siis on väga oluline, et sa räägid mulle asjadest, mis sinuga on tõesti juhtunud.

D6 [Lapse nimi], kuidas sa end praegu tunnend?

Kui küsitlust ettevalmistava faasi vältel pole laps koostööaldis ja osutab jätkuvalt vastupanu, siis lõpeta küsitlemine. Mine edasi faas I juurde, et küsitlemine lõpetada ning lepi kokku järgmine kokkusaamine, et usalduse loomisega jätkata (Lisa 2).

E. Küsitlemise tuuma juurde liikumine (Substantive Phase)

E1 Küsitlemise tuuma juurde liikumine

Oluline! Kui laps väljendab verbaalselt vastupanu (samas ilma väärkohtlemist eitamata), siis mine edasi E1a juurde (lapse toetamine ütluste andmisest keeldumisega hakkama saamisel "support for managing overt refusals") ning tegele vastupanuga ilma edasisi vaba meenutuse hõlbustajaid kasutamata (without using additional transitional prompts).

Nüüd kus me tunneme üksteist natuke paremini, siis ma soovin sinuga rääkida miks [sina oled, mina olen] täna siin.

Kui laps räägib oletatavast väärkohtlemisest (allegation), siis mine edasi E2 juurde.

*Kui laps ei maini oletatavat väärkohtlemist, siis ütle: **Mhmh, ma sain sellest aru, [lapse nimi]. Kui sa soovid, siis me võime rääkida sellest hiljem. Praegu ma soovin sinuga rääkida sellest, mis sinuga võis olla juhtunud.***

1 Ma saan aru, et midagi võis olla sinuga juhtunud. Räägi mulle kõigest, mis juhtus, algusest lõpuni.

2 Nagu ma ütlesin, minu töö on rääkida lastega asjadest, mis võisid nendega juhtuda. On väga oluline, et sa räägiksid mulle miks sa arvad, et [ema, isa][tõid su täna siia; mina tuln täna sinuga rääkima].

3 Kui laps ei räägi oletatavast väärkohtlemisest ja on teema suhtes vältiv või osutab vastupanu, siis võid teda üldiselt (mitte spetsiifiliselt) toetada (samas oletatava väärkohtlemise sisu (allegation) mitte mainides):

- a. [Lapse nimi], minu töö on kuulata lapsi, kes räägivad mulle nendega juhtunud asjadest.**
- b. [Lapse nimi], ma tõesti tahan teada saada asjadest kui lastega on midagi juhtunud. See on põhjus, miks ma täna siin olen.**
- c. [Lapse nimi], siin saavad lapsed rääkida nii headest kui halvadest asjadest, mis nendega on juhtunud.**
- d. Minu töö on üritada lapsi aidata.**

4. Ma kuulsin, et sa rääkisid [arsti, õpetaja, sotsiaaltöötajaga] [millal ja kus]. Räägi mulle, millest te rääkisite.

5. I [näen/kuulsin], et sul on (on olnud) [dokumenteeritud vigastused, sinikad] [millises/millistes kehapiirkonnades]. Räägi mulle kõigest selle/nende kohta.

6. [Lapse nimi], kas sinuga juhtus midagi [sündmuskoht või sündmuse aset leidmise aeg]?

Kui laps ei räägi oletatavast väärkohtlemisest ja näib vältiv või vastupanu osutav, siis võid kasutada mõningaid toetavaid ütlusi (a-c, mainitud ülalpool) või mõnda allpool järgnevat lausungit, mis käib lapse kohta aga ei maini oletatavat väärkohtlemist:

- d. Sa rääkisid mulle palju asju enda kohta. Ma tunnen, et tean sind nüüd paremini ja sa saad mulle rääkida rohkem sinuga juhtunud [asjadest; nii headest kui halvadest asjadest].**
- e. Sa rääkisid mulle endast päris palju asju, aitäh sulle selle eest. Räägi mulle veel endast ning asjadest, mis on sinuga juhtunud.**
- f. [Lapse nimi], kas on midagi, mis sa soovid mulle öelda [mis oleks mulle oluline kuulda/teada].**

Kui laps ei räägi juhtunust ega ka ei eita, siis hinda ja planeeri oma järgmisi samme. Sa võid kasutada lapse verbaalseid või mitteverbaalseid märke vastupanust hindamiseks olukorda ja otsustamiseks, kas jätkata või mitte. Mõtle küsitlemise lõpetamisele ning järgmise küsitlemise planeerimisele, kui sa usud, et laps osutab vastupanu ning väldib koostööd, ning järgmine küsitlemine aitaks kaasa paremale usalduse loomisele.

Läbi järgmised küsimused kui sul on põhjust kahtlustada, et:

-oletatav väärkohtlemise ei ole juhtunud [võib olla on oluline aru saada mis põhjustel kahtlused tõstasid.]

-laps ei saa aru küsitlemise eesmärgist

-laps osutab vastupanu või väldib koostööd aga on tõsine kahtlus lapse heaolu pärast.

7. [Lapse nimi], kas keegi on sind tülitanud / häirinud?

8. [Lapse nimi], kas keegi on sinuga teinud midagi sellist, mille kohta sa arvad, et see polnud õige?

9. [Lapse nimi], kas keegi [tee lühike kokkuvõtte oletatavast väärkohtlemisest mainimata kahtlustatavat või detaile]?

Kui laps ei räägi oletatavast väärkohtlemisest (doesn't make an allegation) aga näib vältiv või osutab vastupanu ning on tõendusmaterjali, mis osutab oletatavale väärkohtlemisele, siis sa võib kasutada eelnevaid toetavaid lausungeid (a-f) või mõnda järgmistest lausungitest:

g. [Lapse nimi], [mina olen / inimesed on] sinu pärast mures ja ma soovin teada saada, kas sinuga võib olla midagi juhtunud.

h. [Lapse nimi], kui sinuga on midagi juhtunud ja sa soovid, et see lõpeks, siis sa võid mulle sellest rääkida.

i-1. [Lapse nimi], kui sul on raske mulle rääkida, siis mis selle teeb raskeks?

i-2. [Lapse nimi], kas on midagi mille pärast sa oled mures?

i-3. [Lapse nimi], mis juhtuks kui sa mulle räägiksid (mis sinuga on juhtunud)?

i-4. [Lapse nimi], kas keegi on öelnud sulle mitte juhtunust rääkida?

j. Mõnikord lapsed mõtleavad, et kui nendega on midagi juhtunud, siis on see nende süü.

Lapsed pole süüdi nendes asjades, mis on nendega juhtunud.

k. See on sinu otsus kas sa soovid minuga rääkida ja mina austan sinu valikut.

10. [Lapse nimi], ma saan aru, et [sina, keegi] [ütles, nägi] [tee lühidalt kokkuvõtte oletatavast väärkohtlemisest mainimata kahtlustatava nime või juhtunu detaile]. Ma soovin teada saada, kas sinuga võis midagi juhtuda.

E1a Toetavad lausungid (statements) aitamaks toime tulla rääkimisest keeldumisega (overt refusals).

Kui laps on väljendanud raskusi või vastupanu oma tunnistuse andmisel (to disclose) aga pole väärkohtlemist eitanud, siis sa saad kasutada toetavaid lausungeid (a-k) ning järgnevaid last kaasata püüdvaid lausungeid:

l.[Lapse nimi], ma saan aru, et sa/sul [too välja lapse poolt mainitud raskus, nt piinlikkus]. Hakkame sellest rääkima ja ma püüan sind selles osas aidata.

m. Paljud lapsed kogevad [lapse poolt väljatoodud raskus] ja ma püüan neid aidata.

n. Ma saan aru, et sa [lapse poolt väljatoodud raskus]. Räägi mulle sellest lähemalt.

o. *Kui laps osutab enesekindluse puudumisele:* Ma olen kindel, et sa suudad sellest rääkida / sul tuleb hästi välja.

p. *Kui laps on öelnud, et ta on millegi pärast mures ning sa saad anda talle lubaduse, mida saad pidada:* Ära muretse, ma [ei ütle teistele lastele / hoolitsen selle eest, et sa jõuaksid hiljem bussi peale].

q. See on sinu valik kas sa minuga räägid. Ma aktsepteerin sinu valikut.

Kui sa uurid kas väärkohtlemine on aset leidnud ning usud, et laps osutab vastupanu või pole koostööaldis ning usalduse loomisel oleks oluline last veel kord küsitleda, siis lõpeta küsitlemine ja planeeri järgmise küsitlemise aeg (Lisa 2). Mine edasi G kui sa otsustad küsitlemise lõpetada.

E2 Juhtunu uurimine

Siin on oluline hoida ja parandada lapsega loodud usalduslikku suhet läbi toetavate lausungite. Kui laps väljendab distressi märke, siis reageeri koheselt.

E2a Vaba meenutus

10a. Vaba meenutus juhtunu kohta (*Invitation for a first narrative about the incidents*)

Kui laps mainib konkreetset episoodi:

[Lapse nimi], sa ütlesid mulle, et [tee lühike kokkuvõte lapse poolt mainitud oletatavast väärkohtlemisest]. Räägi mulle sellest lähemalt, algusest kuni lõpuni.

Kui laps mainib mitut episoodi:

[Lapse nimi], sa ütlesid mulle, et [tee lühike kokkuvõte lapse poolt mainitud oletatavast väärkohtlemisest]. Räägi mulle [viimasest/esimesest episoodist] lähemalt, algusest kuni lõpuni.

Kui laps kirjeldab üldiselt ning sa ei saa aru kas episood leidis aset üks või mitu korda, siis: [Lapse nimi], sa rääkisid mulle, et [tee lühike kokkuvõte lapse poolt mainitud oletatavast väärkohtlemisest]. Kas see juhtus ühe korra või rohkem kui ühe korra? *Olenevalt vastusest mine edasi vaba meenutuse juurde (10a).*

Kui kirjeldus on ikkagi veel üldine, siis ütle:

[Lapse nimi], sa rääkisid mulle, et [tee lühike kokkuvõte lapse poolt mainitud oletatavast väärkohtlemisest]. Räägi mulle kõik algusest kuni lõpuni.

10b Vaba meenutuse pikendamine

Korda lapse kirjeldust sellest, millega juhtunu algas. Siis küsi:

Mis edasi juhtus?

Kasuta seda küsimust nii tihti kui võimalik kuni sa oled saanud täieliku kirjelduse juhtunust.

10c Juhtunu aega täpsustavad küsimused (*Time segmenting invitations*)

Sa oled mulle rääkinud palju asju ja aidanud mul juhtunust aru saada. Nii, [lapse nimi], ma soovin sinult küsida veel mõned küsimused [lühike episoodi kirjeldus] kohta.

[Lapse nimi], mõtle tagasi sellele ajale [päevale, ööle] ja räägi mulle kõigest mis juhtus [lapse poolt kirjeldatud tegevus] kuni [lapse poolt kirjeldatud järgmine tegevus].

Kasuta seda küsimust nii tihti kui võimalik kuni sa oled saanud täieliku kirjelduse juhtunust.

10d Vaba meenutuse hõlbustamine

Vaba meenutust saab hõlbustada kahel viisil:

Räägi mulle rohkem [tegevusest, objektist, tundest, mõttest].

[Lapse nimi], sa mainisid [tegevus, objekt, tunne, mõte]. Räägi mulle sellest lähemalt.

Kasuta seda küsimust nii tihti kui võimalik. Oluline! Vaba meenutust hõlbustavaid küsimusi tuleb kasutada nii palju kui võimalik enne kui liikude edasi avatud küsimuste juurde.

E2b Fokuseeritud küsimused

Kui mõned olulised detailid on puudu või ebaselged peale vaba meenutust hõlbustavate küsimuste kasutamist, siis kasuta fokuseeritud küsimusi.

11. [Lapse nimi], sa mainisid [tegevus, objekt, tunne, mõte]. [Kuidas, millal, kus, kes, mis, millal, kui palju, mis sa sellega mõtlesid]?

On oluline, et fokuseeritud küsimused saaksid seotud vaba meenutuse hõlbustamisega: Räägi mulle sellest lähemalt.

E2c Mitmeste episoodide uurimine

Kui laps vastates küsimustele 10a-11 mainib ühtainsat episoodi, siis:

12. [Lapse nimi], see mis sa just mulle rääkisid, kas seda juhtus üks kord või rohkem kui üks kord?

Kui laps ütleb, et juhtus rohkem kui üks kord, siis mine tagasi küsimus 10a juurde ja uuri erinevaid episoode lähemalt. Lapsel võib paremini olla meeles viimane, esimene või kõige paremini meeles olev episood.

E.2.d Vaheaeg

[Lapse nimi], Nüüd ma tahan olla kindel, et ma sain sinust õigesti aru ja kontrollida, kas on veel midagi mida ma peaks küsima. See võtab paar minutit aega, kui ma mõtlen sellele, mis sa mulle oled rääkinud (vaatan oma märkmed üle).

Puhkepausi ajal käi üle oma märkmed, mis infot sa said, kas midagi on puudu. Samuti planeeri järgnev intervjuu käik. Võimalikud fokuseeritud küsimused pane kirja ning mõtle, kuidas sa saaksid neid asendada avatud küsimustega.

E2e Fokuseeritud küsimused – Sellise info meenutamine, mida laps pole maininud.

Küsi fokuseeritud küsimusi ainult juhul, kui sa oled püüdnud küsida teise meetodeid kasutades ning sa oled jõudnud äratundmisele, et oluline info on siiski veel puudu. On väga oluline, et sa küsiksid (kui vähegi võimalik) peale fokuseeritud küsimust avatud küsimuse („Räägi mulle sellest lähemalt.“).

Mitmeste episoodide puhul juhi last sind huvitava episoodi juurde kasutades lapse enda kirjeldust episoodi kohta.

13. [Lapse nimi], kui sa rääkisid mulle [kirjelda sündmuse, selle juhtumise aega ja kohta], siis sa mainisid [tegevust, objekti, tunnet, mõtet]. [Kas] [detail, mille ilmnamist peab laps kinnitama või eitama]? Näiteks: *N, sa rääkisid mulle sellest, et olid koos K-ga köögis. Kas seal oli teisi inimesi juures?*

Kui vähegi võimalik, lisa siia juurde vaba meenutust hõlbustav küsimus:

Räägi mulle sellest [tegevus, objekt, tunne, mõte] lähemalt.

Kui sa lähed edasi järgmise teema juurde, siis tee kindlaks, et oled küsinud kõik vajaliku konkreetse detaili kohta konkreetsetes episoodis.

F. Info avaldamine teistele

Sa oled mulle rääkinud, miks sa tulid täna siia minuga kohtuma. Sa oled mulle rääkinud paljudest asjadest ja see aitab mul aru saada sinuga juhtunust.

Kui laps on öelnud, et on kellelegi rääkinud juhtunust, siis ütle:

Ma soovin nüüd aru saada, kuidas teised inimesed on teada saanud [sinuga juhtunust].

Kui laps pole öelnud, et ta on juhtunust kellelegi rääkinud, siis küsi seda: Kas keegi veel teab, mis sinuga juhtus?

Seejärel uuri info avaldamise protsessi, keskendudes ajale, asjaoludele, isikutele, sündmusest rääkimisele ning sündmuse kohta info avaldamise reaktsioonidele nii lapse kui info vastuvõtjatele. Kasuta võimalikult palju avatud küsimusi.

G. Küsitlemise lõpetamine

[Lapse nimi], mis sa teed peale seda, kui me lõpetame siin oma jutuajamise?
Räägi lapsega paar minutit neutraalsetel teemadel.

Lisa 1: Usalduse loomine joonistamise kasutades

Kui laps ei vasta ning tundub olevat eemal, hirmul ning eemaletõmbunud usalduse loomise faasi ajal, siis võid öelda:

[Lapse nimi], kas sa tahaksid midagi joonistada?

[Lapse nimi], kas sa tahaksid joonistada midagi toredate, mis sinuga on juhtunud?

Paku lapsele paber ja pliiatsid ning lase tal rahulikult joonistada mõned minutid. Istu lapse kõrval ning julgusta teda rääkima samal ajal kui ta joonistab. Ära tõlgenda joonistust. Ignoreeri, mida laps on joonistanud ja osuta ainult suulisele infole, mida laps mainib joonistamise käigus või peale joonistamist kasutades vaba meenutuse hõlbustamist. Kui laps ei räägi joonistades ega peale joonistamist, siis kasuta vaba meenutuse hõlbustamist.

Räägi mulle, mis sa joonistasid.

Räägi mulle oma joonistusest.

Kui laps on joonistamise lõpetanud:

Väga ilus, [lapse nimi]. Aitäh selle joonistuse eest.

Lisa 2: Kui sa vajad mitmekordset küsitlemist

Mitmekordne küsitlemine võib olla vajalik, kui küsitaja usub, et ta saaks luua parema usaldusliku suhte lapsega, uurides ka kahtlustatav väärkohtlemine on aset leidnud. Vahel võib selleks olla vajalik rääkida lapsega 2-3 korral.

Üldised juhtnöörid mitmekordse küsitlemise planeerimiseks:

1 Kogu eelnevalt isiklikku infot lapse kohta välistest allikatest eesmärgiga hõlbustada usalduse loomist (nt huvid, sündmused lapse elus jne).

2 Enne küsitloma asumist vaata eelmise küsitlemisega kogutud info üle värskendamaks oma mälu räägitu osas.

3 Olenevalt lapsest ja asjaoludest on oluline uuesti üle korrata küsitlemise reeglid.

4 Usalduse loomise faasis küsi sõprade, huvide, isiklikult oluliste sündmuste või varasemate küsitlemise käigus mainitud sündmuste kohta.

5 Kui laps mainib võimalikku väärkohtlemisel või muud olulist infot, siis mine edasi juhtunu uurimise faasi juurde.

6 Mitmekordne küsitlemine peaks järgima NICHD-R küsitlusmeetodi struktuuri, samas seda kohandades, mainides näiteks eelmisel küsitlusel toimunut. Näiteks:

Nagu sa mäletad, mu nimi on _____ .

Ka täna [ma videosalvestan meie jutuajamise].

Eelmine kord, kui me kohtusime, sa ütlesid, et [sulle meeldib jalgpalli mängida].

7 Otsuste langetamine küsitlemise kulgemise edenemise kohta ning liikumine küsitlemise tuuma juurde peab olema kooskõlas NICHD-R küsitlusmeetodis välja toodud põhimõtetega.

Lisa 3: Toetavad mittesuunavad tehnikad

A Pöördu lapse poole tema nime kasutades. Väldi vähendussõnade kasutamist (armsake, tarkur jne).

B Usalduse loomine

- *Tervita last*

Mul on hea meel, et ma saan sinuga täna siin kohtuda [sinuga rääkida]. Minu nimi on _____.

- *Huvi väljendamine lapse suhtes*

Ma tõesti soovin sind paremini tundma õppida. Täna me kohtume esimest korda ning on oluline, et ma tunneksin sind paremini/lähemalt.

- *Hea tahte märgid*

Kas sul on külm?

Ma näitan sulle, kus on WC.

Siin on sulle klaas vett.

Sa võid vaadata kaamerat kui sa soovid.

Kas sa sooviksid lühikest vaheaega?

C Tunnustamine

- *Käitumise tunnustamine*

Väldi hinnangulist tunnustamist („Seda sa rääkisid mulle küll väga hästi“) ning tunnustuse konkreetsete teemadega sidumist („Aitäh, et sa mulle oma isast rääkisid“).

Sa kirjeldad seda selgelt.

Sa meenutad hulga asju ja see on oluline.

Sa aitad mul aru saada sellest, mis on juhtunud. Ma tänan sind.

Sa parandasid mind ja see on oluline.

Ma saan aru, millest sa räägid.

- *Tänamine*

Ma soovin tänada sind abi eest

Ma tõesti tänan sind, et sa minuga rääkisid.

Aitäh, et sa pingutasid kõvasti ja rääkisid, mis juhtus. Aitäh, et minuga seda jagasid.

- *Lapse otsuste austamine*

See on sinu otsus kas sa räägid minuga või mitte. Ma austan seda otsust.

D Usalduse loomine

- *Suhte reflekteerimine (reflecting on the relationship):*

Sa oled mulle rääkinud palju asju iseenda kohta ja ma tunnen sind nüüd paremini.

- *Hoolitsuse väljendamine: (care)*

Ma olen siin sinu päralt.

Sa lähed mulle korda.

Sa oled mulle oluline.

- *Rõhutamine, et sa oled keegi kellele võib infot avaldada (disclose)*

Kui midagi on juhtunud, siis ma olen sinu jaoks siin olemas.

Sa võid mind usaldada ja rääkida mulle asjadest juhul kui midagi on sinuga juhtunud.

Sa võid oma saladusi minuga jagada.

Ma olen rääkinud paljude lastega ja nad on rääkinud mulle asjadest, mis on nendega juhtunud.

Minu töö on rääkida lastega kui neil on mure.

E *Emotsionaalne toetus ja kohalolek*

- *Lapse poolt väljendatud raskuste üldistamine*

Paljudel lastel on sellest raske rääkida.

Paljudel lastel on [häbi, raske] sellest rääkida alguses aga see on OK.

Paljudel lastel on saladusi ja ma olen siin, et neid kuulata.

- *Empaatia*

Ma näen, et sul on raske sellest rääkida.

Ma saan aru, et see on olnud pikk jutuajamine.

- *Lapse tunnete kontrollimine*

Kuidas sul siiani on läinud? (How are you doing so far?)

Me oleme lõpetanud. Kuidas sa end nüüd tunned?

Kuidas sa end tundsid enne kui me rääkima hakkasime?

Kuidas sa end tundsid kui sa minuga rääkisid?

- *Emotsioonide uurimine*

Räägi mulle rohkem oma [hirmust, vihast, häbist].

Sa ütlesid, et ei saa minuga rääkida. Räägi mulle sellest lähemalt.

- *Peegeldamine*

Sa ütlesid, et sa olid [kurb, nutsid, said vihaseks].

- *Küsitlemine mõtete ja tunnete kohta episoodi osas*

Sa ütlesid, et sa olid [kurb, tahtsid ära joosta]. Räägi mulle sellest lähemalt.

Tunnete aktsepteerimine ja äratundmine:

Sa ütlesid, et see oli väga valus.

Ma saan aru.

- *Kinnitamine:*

Ära muretse. [Ma ei räägi teistele lastele].

Vahepeal on võimalik aidata [peresid, kus on mured; inimesi, kes on teistele haiget teinud].

Vahepeal aitab lapsi see, kui nad saavad rääkida ja ei pea enam saladust hoidma.

- *Vastutuse eemaldamine lapselt:*

Kui [midagi on juhtunud, keegi tegi sulle liiga], [siis see pole sinu süü, sina pole selle eest vastutav].

Üldistamine: Kui lastega juhtuvad asjad, siis pole see nende süü.

- *Mitteverbaalse käitumise verbaliseerimine*

Ma näen, et sul on raske sellest rääkida. Mis sind selle juures muretsema paneb?

F. *Lahke julgustamine*

- *Rõhuta, et laps on info allikas:*

Ma küsin sinu käest neid küsimusi kuna mind polnud seal.

- *Eneseväljenduse hõlbustamine:*

Sa võid rääkida mulle nii halbadest kui headest asjadest.

Siin ruumis sa võid rääkida kõigest.

Siin on OK rääkida [sellistest asjadest, öelda halbu/roppe sõnu]

Paljud lapsed on mulle rääkinud, mis nendega on juhtunud.

- *Optimismi ja enesekindluse väljendamine:*

Ma arvan, et sa saad kirjeldamisega hakkama.

Ma olen kindel, et sa suudad seda mulle öelda.

• *Abi pakkumine:*

Ma soovin seda sinu jaoks kergemaks teha. Kuidas ma saan sind aidata?

Kas sul oleks lihtsam kui sa kirjutaksid?

Hakka otsast pihta ja ma aitan sind küsimustele. Ma olen siin sinu jaoks olemas.

• *Mitteverbaalse suhtluse julgustamine*

Vaata mulle otsa, siis ma näen sind paremini.

Vaata mulle otsa/silma.

• *Info avaldamise (tunnistamise) julgustamine:*

Jätka ja räägi mulle.

On väga oluline, et sa räägiksid mulle kui midagi on sinuga juhtunud.

G Sobimatu toetamine

1 Suunav toetamine – eelduste kasutamine, selektiivne tunnustamine, väärkohtlemise aset leidmisele osutamine küsitlemise algusfaasis

2 Põhjendamatud lubadused – ebarealistlikud ja põhjendamatud lubadused või kinnitused

3 Vastasseis – Küsitleja seab lapse poolt meenutatud info kahtluse alla osutades, et see pole tõsi, on vastuolus muu infoga (tõendusmaterjaliga) või seesmiselt ebasidus. internally inconsistent.

4 Ebamugavustunde tekitamine – vahele segamine, lapse ütluste või käitumise kritiseerimine, suunamine, vale või mitte-eelistatud nime kasutamine

5 Adekvaatsete vastuste puudumine:

A Lapse poolt esitatud soovidele või küsitud küsimustele

B Mitte-asjakohaste (füüsiliste) vigastuste kirjeldamisele

C Vastupanule, ignoreerimisele (pauside tegemine, “ei tea” vastused), eitustele või tunnete ja stressi välistele märkidele.